

Onderzoek naar de kansen voor een
betere overgang van PO naar VO van
hoogbegaafde leerlingen.

Inleiding

Aanleiding voor het onderzoek

We zijn al jaren bezig met Passend Onderwijs en alle scholen zijn steeds meer in staat om verschillende groepen van leerlingen beter tegemoet te komen. Doordat we daarmee bezig zijn en steeds meer de leerling gaan zien, willen we steeds meer aansluiten op de verschillende onderwijsbehoeften en onderwijs op maat bieden. Ook waar het de (hoog)begaafde leerling betreft zijn alle scholen volop in ontwikkeling.

Met de subsidie voor het versterken van het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen is deze ontwikkeling extra onder de aandacht gebracht. Alle besturen zijn volop bezig, het samenwerkingsverband probeert daarbij steeds de raakvlakken op te zoeken en samenwerking te realiseren. Zeker waar het gaat om de overgang van PO naar VO, een grote stap voor de leerling, maar ook een proces waar veel verschillende partijen bij betrokken zijn.

Vanuit een zeer beknopte navraag bij intern begeleiders en zorgcoördinatoren, blijkt dat er mogelijk kansen liggen de overgang van PO naar VO voor hoogbegaafde leerlingen te verbeteren.

- Er lijkt binnen ons samenwerkingsverband een groep leerlingen te zijn die struikelt in de overgang PO-VO. Blijkbaar kan deze groep nu in het PO onvoldoende worden voorbereid en/of in het VO onvoldoende worden ondersteund. Er is dus een groep leerlingen waarvoor op dit moment geen passend onderwijs wordt geboden. Met dit onderzoek willen we er zicht op krijgen hoe groot deze groep is en welke kenmerken en onderwijsbehoeften de leerlingen uit deze groep hebben.
- Er is een groep leerlingen die onder de radar blijft en waarbij we de potentie niet ten volle bereiken. Daaronder vallen ook de leerlingen waarbij sprake is van ongelijkheid in het onderwijs, door herkomst, achterstanden of andere omstandigheden. We willen dat al onze leerlingen de kans krijgen hun potentieel waar te maken.
- Binnen het PO en VO zijn we in ontwikkeling om ook de (hoog)begaafde leerling beter te ondersteunen in zijn of haar ontwikkeling. We willen in dit onderzoek ook meenemen op welke manier we de scholen, de leerkrachten en docenten, kunnen versterken in kennis, vaardigheid en attitude als het gaat om het begeleiden van (hoog)begaafde leerlingen.

Onderzoeksvragen

1. Wat is van belang in een soepele overgang van het PO naar VO?
2. Welke mogelijke voorzieningen zijn er momenteel tussen PO en VO om de overgang te verbeteren?
3. Is het werkelijk zo dat er nu een kwetsbare groep van leerlingen is waarvoor onvoldoende passend onderwijs wordt geboden?
4. Hoe groot is deze groep?
5. Welke kenmerken hebben deze leerlingen (zijn het kinderen waarvan de potentie niet gezien is, kinderen met onvoldoende ontwikkelde executieve functies, overgevoelige kinderen, versnelde leerlingen die vroegtijdig uitstromen, dubbel bijzondere leerlingen)?
6. Welke onderwijsbehoeften van deze leerlingen worden in het PO onvoldoende ondersteund?
7. Hoe kunnen de scholen en leerkrachten daarin versterkt worden?
8. Welke onderwijsbehoeften van deze leerlingen worden in het VO onvoldoende ondersteund?
9. Hoe kunnen de scholen en docenten daarin versterkt worden?
10. Wat is de visie van schoolbesturen VO in ons samenwerkingsverband op onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen?
11. Welke aanbevelingen kunnen we doen om ook deze groep leerlingen beter tegemoet te komen?
12. Is een tussenvoorziening voor deze leerlingen wenselijk en realiseerbaar?

Opzet van het onderzoek

- Theoretisch onderzoek naar wat van belang is voor een soepele overgang van PO naar VO en naar mogelijke voorzieningen (vraag 1 en 2)
- Vragenlijst over de kwetsbare groep leerlingen waarvoor onvoldoende passend onderwijs geboden wordt. Deze vragenlijst willen we voorleggen aan leerkrachten groep 7 en 8, intern begeleiders, docenten klas 1 en 2 HAVO/VWO, ouders van leerlingen die een vorm van plusonderwijs volgen in groep 7 en 8, ouders van leerlingen die een vorm van plusonderwijs gevolgd hebben in klas 1 en 2 HAVO/VWO (vraag 3 t/m 9, 11).
- Interview schoolbesturen VO met betrekking tot hun visie op onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen. (vraag 10)
- Ronde tafelgesprekken met ouders en docenten VO n.a.v. de uitkomst van de vragenlijsten (vraag 12)

Belangrijke aspecten bij de overgang van (hoog-)begaafde leerlingen van het PO naar het VO

Een soepele overgang van het PO naar het VO is juist voor (hoog-)begaafde leerlingen zo belangrijk volgens D. Houkema, omdat er naast het belang van de doorgaande ontwikkelingslijn van kennis, vaardigheden en attitude ook nog een aantal andere aspecten bijkomen. De verschillen in de doelgroep hoogbegaafde leerlingen zijn daarbij overigens wel groot. Een grote groep waar extra aandacht voor de overgang moet zijn, zijn de leerlingen die versneld door de basisschool zijn gegaan en daar uitgeleerd zijn, maar op andere gebieden (sociaal, emotioneel of fysiek) nog niet toe zijn aan het voortgezet onderwijs. Daarnaast is er een grote groep die nooit werkelijk is aangesproken op het eigen ontwikkelingsniveau en leertempo. Zij missen een aantal leervaardigheden en strategieën. De gevoeligheid van (hoog-)begaafde leerlingen maakt daarnaast, dat de overstap naar het VO erg overweldigend kan uitpakken (D. Houkema, 2018).

Van docenten in het VO mag verwacht worden dat ze zich bewust zijn van de specifieke moeilijkheden die er kunnen ontstaan bij de overstap van PO naar VO bij (hoog-)begaafde leerlingen en dat zij hun verwachtingen en eisen hierop aanpassen. Het is van belang dat gekeken wordt wat goed gaat, en waar de leerlingen nog ondersteuning bij nodig hebben, didactisch maar zeker ook pedagogisch. Mentoren en coaches kunnen hier een belangrijke rol in spelen (D. Houkema, 2018).

Van belang is, dat er groter gedacht wordt dan de eigen school in de gezamenlijke aanpak van de obstakels die er kunnen zijn voor een soepele overgang en dat we met het PO en de verschillende scholen van het VO zoeken naar de mogelijkheden die de overgang voor deze groep leerlingen kunnen optimaliseren.

Tussenvormen PO-VO

Vanuit de behoefte om een doorlopende leerlijn voor begaafde leerlingen te kunnen creëren met meer ruimte voor maatwerk en flexibiliteit, zijn op dit moment in Nederland de volgende “tussenvormen PO-VO” bekend:

- Groep 8: begaafde leerlingen gaan één of meerdere dagdelen in de week naar het VO voor uitdagend aanbod in de vorm van verdieping en verrijking/ uitdagend aanbod
- Groep 8: masterclasses in het PO. Deze masterclasses worden door leerlingen uit de bovenbouw VO gegeven. Hiermee wordt uitdagend aanbod geboden.
- Tussenjaar: extra jaar tussen PO en VO in, voor specifieke groep. Het gaat om jonge versnelde leerlingen die niet toe zijn aan volledig meedraaien binnen het VO.
- Aanpassingen in onderbouw VO (dus binnen reguliere setting) specifiek gericht op jonge versnelde leerlingen. De persoonlijke ontwikkeling en het aanleren van vaardigheden staan centraal in het aanbod.
- Versneld en verrijkt VWO programma
- Volledig begaafdheidsonderwijs

Middels dit onderzoek willen we in beeld krijgen in hoeverre het gewenst is om een van deze tussenvormen in de regio op de te gaan zetten. We gunnen begaafde leerlingen een doorgaande ontwikkeling. Dat betekent dat het onderwijsaanbod moet aansluiten op het leertempo en ontwikkelingsniveau van individuen. De leerling staat hierbij centraal en niet de vorm. De vorm moet de visie volgen.

Visie van de besturen op het onderwijs aan (hoog-)begaafde leerlingen

Primair onderwijs

In 2019 is er in de stuurgroep HB van het primair onderwijs een visietraject doorlopen. Daarmee is men tot een gemeenschappelijke visie gekomen op het onderwijs aan (hoog-)begaafde leerlingen. Daarbij wordt uitgegaan van de volgende kernpunten, die in de visie verder zijn uitgewerkt:

- Behoeften van leerlingen zijn het uitgangspunt, niet (hoge) prestaties of labels. In het geval van (hoog)begaafdheid gaat het om het (h)erkennen van kenmerken van begaafdheid;
- Welbevinden en brede ontwikkeling;
- Kind in context centraal;
- Diversiteit en complexiteit;
- Ruimte voor creativiteit en persoonlijke ontwikkeling;
- Belang van samenwerken en samen leren.
- Er wordt getracht te werken naar een onderwijscontinuüm waarin alle gradaties van ondersteuning in zijn ondergebracht.

Deze visie is per bestuur nogmaals getoetst in 2020. Er is een placemat gemaakt waar de belangrijkste elementen van de visie per bestuur en de belangrijkste voorzieningen per bestuur zijn opgenomen (zie bijlage 1). De visies van de verschillende besturen zijn in 2020 nog goed te plaatsen binnen de gezamenlijke visie op het onderwijs aan (hoog-)begaafde leerlingen.

Voortgezet onderwijs

De schoolbesturen VO in ons samenwerkingsverband hanteren de volgende visie op onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen:

In je jeugd bouw je aan je toekomst. Goed onderwijs levert hier een belangrijke bijdrage aan. De school sluit zo goed mogelijk aan bij de mogelijkheden van leerlingen tot het behalen van een diploma. Om het belang van ontwikkelen te onderstrepen is er enerzijds leerrecht, anderzijds leerplicht. De leerling, ondersteund door de ouders, benut de kansen die het onderwijs biedt. De behoeften van de leerlingen zijn het startpunt.

Scholen hebben een gedeelde en gezamenlijke ambitie van maximale talentontwikkeling voor iedere leerling met de beste kans op succesvol doorstromen naar vervolgonderwijs. Daarbij gaan we uit van de kracht en mogelijkheden van de leerling en van de samenwerking met elkaar.

Het Prachtige Risico van Onderwijs” (2014) stelt Gert Biesta dat het in het onderwijs draait om drie gebieden: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

- Leerlingen doen kennis en vaardigheden op. Dit leidt tot kwalificatie in de vorm van een diploma of bereidt hen voor op arbeid of dagbesteding. In de groep leren leerlingen samenwerken, zich te verhouden tot anderen en rekening met elkaar te houden.
- Leerlingen worden voorbereid op hoe ze hun rol als volwassen burgers in de maatschappij kunnen vervullen: socialisatie. En ze leren zichzelf steeds beter kennen. Zo kweken ze zelfvertrouwen en ontwikkelen ze hun sterke kanten verder: persoonsvorming.
- Het groepsproces op school vormt de leerling: in de les in de klas, tijdens het contact met leeftijdgenoten in pauzes en bij activiteiten buiten schooltijd. Op school komen leerlingen in aanraking met een breed scala aan gewoonten, ideeën en interesses. Dit verbreedt hun horizon en stelt hen in staat keuzes te maken in hoe zij hun leven willen vormgeven.

Onderwijs en voorzieningen voor (hoog-)begaafde leerlingen in het PO en VO

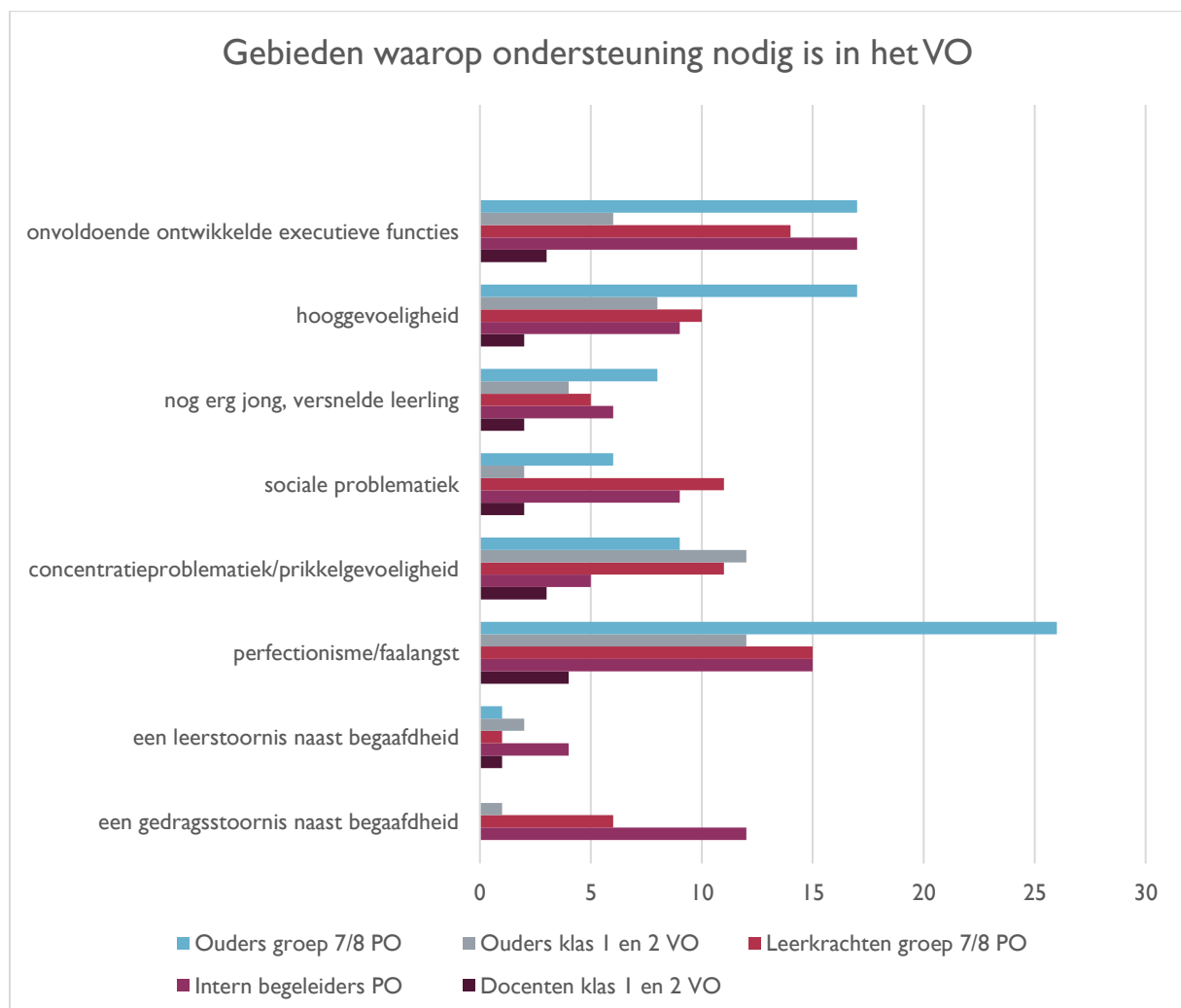
Om zicht te krijgen op de huidige voorzieningen en het onderwijs aan (hoog-)begaafde leerlingen in het PO en VO zijn verschillende groepen bevraagd middels enquêtes. Daarop is in verschillende mate respons gekomen:

- 97 ouders van leerlingen in het primair onderwijs groep 7 (43) of 8 (52) die enige vorm van verrijking krijgen;
- 60 ouders van leerlingen klas 1 en 2 HAVO/VWO en VWO die een vorm van plusonderwijs (van plusklas tot voltijd hoogbegaafdenonderwijs) hebben gevolgd in het primair onderwijs;
- 47 leerkrachten van groep 7 (21) of 8 (26);
- 30 intern begeleiders primair onderwijs;
- 10 docenten klas 1 en 2 HAVO/VWO of VWO.

De resultaten van de enquêtes worden hieronder per onderwerp beschreven. Daarbij zijn de antwoorden op de open vragen in categorieën ingedeeld om hier een beeld van te kunnen vormen. In de bijlagen (2 t/6) zijn de enquêtes opgenomen.

Ondersteuning van de (hoog-) begaafde leerlingen

Aan de verschillende responsgroepen is de vraag voorgelegd waarop ondersteuning nodig is in het VO bij leerlingen waarvan men denkt dat extra ondersteuning nodig is. Hier komt het volgende beeld uit naar voren:

Ouders primair onderwijs

In het primair onderwijs hebben 97 ouders, met kinderen die enige vorm van verrijking krijgen, in groep 7 (43) of 8 (52) of niet aangegeven (2) de enquête ingevuld. Uit de resultaten blijkt, dat 36 van de 97 ouders verwachten dat hun kind extra ondersteuning nodig zal hebben op het voortgezet onderwijs.

Naast verrijking wordt momenteel de volgende ondersteuning geboden:

- het versterken van de executieve functies (18);
- het verminderen van faalangst en omgaan met perfectionisme (16);
- het versterken sociale vaardigheden en/of weerbaarheid (14);
- het verbeteren van de concentratie en omgaan met externe prikkels (6);
- begeleiding gericht op hooggevoeligheid (5);
- begeleiding gericht op het reguleren van probleemgedrag (4);
- begeleiding gericht op het remediëren van een leerstoornis (1).

Ouders voortgezet onderwijs

Van de 60 ouders van leerlingen in het VO, geven er 24 aan dat hun kind behoefte heeft aan extra ondersteuning. Er zijn echter maar 12 leerlingen van de 60 die extra ondersteuning ontvangen. Vaak is dit ten tijde van de enquête nog niet het geval, omdat de leerling net gestart is op het VO en men eerst wil nagaan of er werkelijk iets nodig is en wat dan.

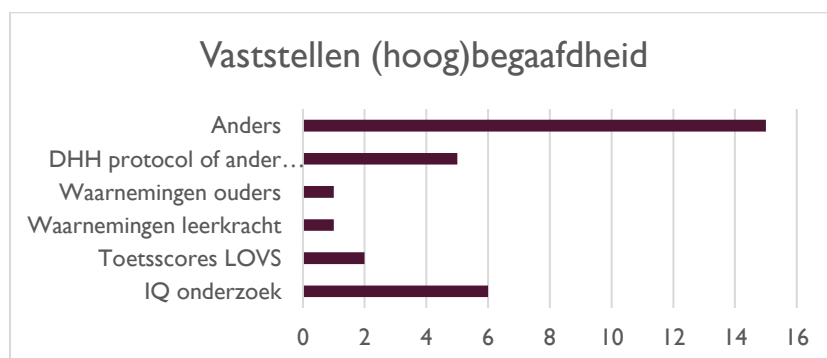
Leerkrachten primair onderwijs

In het primair onderwijs hebben 47 leerkrachten, met een of meerdere kinderen die enige vorm van verrijking krijgen, in groep 7 (21) of 8 (26) de enquête ingevuld. Uit de resultaten blijkt dat in een klas gemiddeld 3 tot 4 meer- tot hoogbegaafde kinderen zitten. Daarbij geven twee leerkrachten aan werkzaam te zijn op voltijd hoogbegaafdheidsonderwijs. Ook zijn er vijf leerkrachten die op dit moment geen meer- of hoogbegaafde kinderen in hun klas hebben. In totaal gaat het om 177 meer- tot hoogbegaafde kinderen, waarvoor deze leerkrachten verantwoordelijk zijn.

De leerkrachten is gevraagd aan te geven hoeveel van deze kinderen extra ondersteuning nodig hebben in het voortgezet onderwijs en hoeveel kinderen nu ondersteuning krijgen op de basisschool. Op dit moment krijgen 62 leerlingen extra ondersteuning op hun basisschool. Bij ongeveer de helft gaat het daarbij om extra verrijking of een plusklas. De andere helft krijgt meer aangepaste begeleiding in verband met problemen die ze (kunnen) ervaren. De leerkrachten verwachten dat 66 leerlingen extra ondersteuning nodig hebben in het voortgezet onderwijs. Er zijn 11 leerkrachten, die aangeven, dat geen van deze kinderen extra ondersteuning nodig zullen hebben op het voortgezet onderwijs.

Intern begeleiders primair onderwijs

30 intern begeleiders primair onderwijs hebben de enquête ingevuld. Uit de resultaten blijkt dat op in groep 7 en 8 samen gemiddeld tot 9 tot 10 meer-tot hoogbegaafde kinderen te zitten met een minimum van 1 en maximum van 37. In totaal gaat het om 287 meer- tot hoogbegaafde kinderen, waarvoor deze IB-ers verantwoordelijk zijn. Om in kaart te brengen of een kind meer- of hoogbegaafd is, wordt gekeken naar een of meer van de onderstaande criteria:

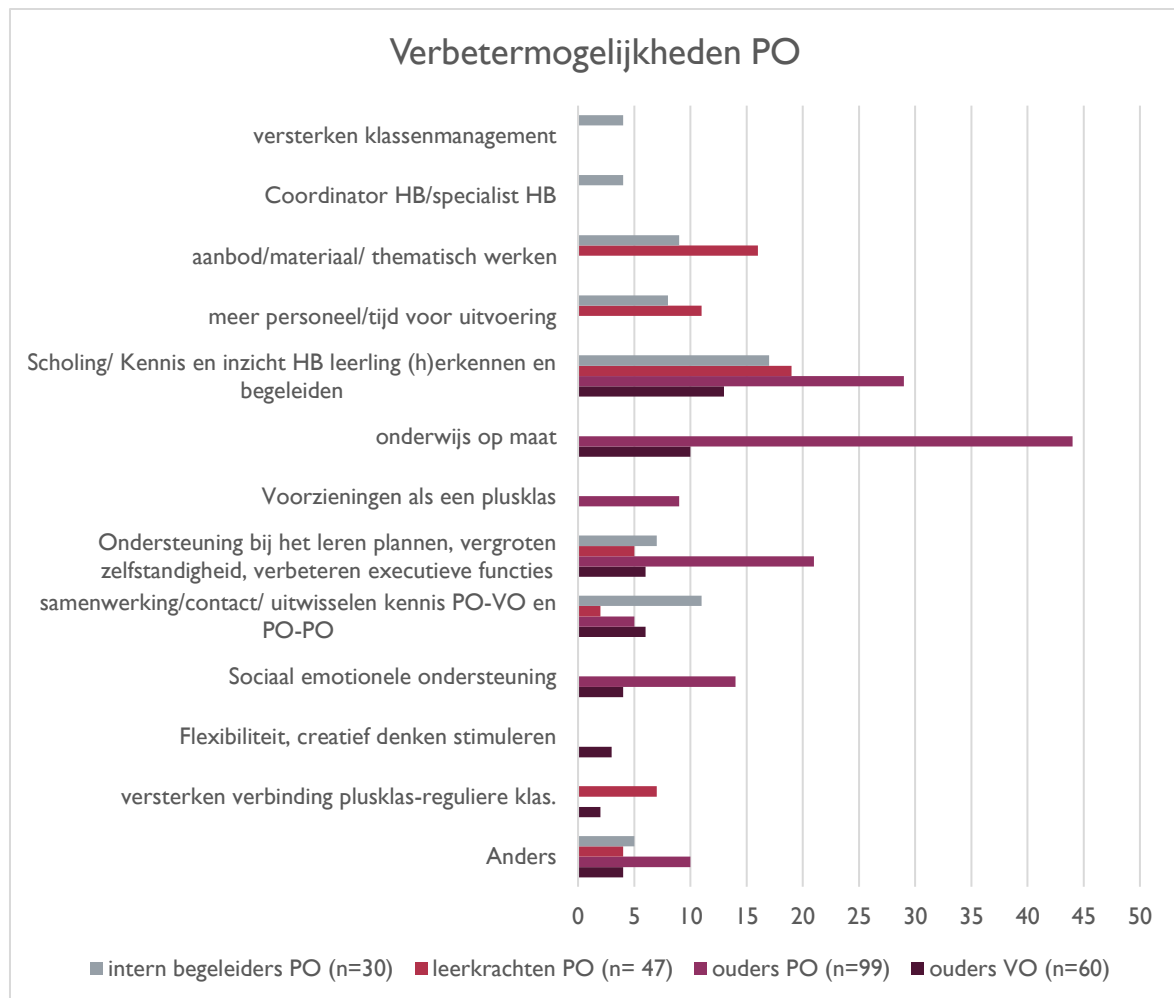
Bij "anders" wordt vaak aangegeven dat er verschillende criteria tegelijkertijd gebruikt worden.

De intern begeleiders geven aan dat 117 leerlingen nu extra ondersteuning krijgen en dat deze leerlingen ook in het VO extra ondersteuning nodig zullen hebben. Vaak bestaat de huidige ondersteuning uit plusklas/verrijking in de eigen klas, maar in 36 gevallen is er sprake van specifieke begeleiding. Daarnaast zijn er 55 leerlingen die voltijdshoogbegaafdenonderwijs volgen, die extra begeleiding nodig hebben in het VO.

Docenten VO

In het voortgezet onderwijs hebben 10 docenten de enquête ingevuld. Zij geven aan in totaal 59 meer- tot hoogbegaafde leerlingen les te geven, waarbij de aantallen uiteenlopen van 0 tot 20 leerlingen. 23 van deze 59 leerlingen hebben extra ondersteuning nodig en 20 leerlingen krijgen deze ondersteuning op school.

Verbetermogelijkheden in het PO

Ouders PO en VO

Voor ouders is herkenning en erkenning heel belangrijk en dit blijft een aandachtspunt voor het primair onderwijs. Daarbij zien ouders wel grote verschillen tussen leerkrachten ontstaan. Ouders geven aan dat scholing en vergroten van kennis bij de leerkrachten, intern begeleiders en teams nodig is. Daarbij wordt door ouders aangegeven meer aandacht te hebben voor het “zijnsluit”.

Ouders zouden daarnaast graag meer onderwijs op maat zien. Vooral het compacten, verrijken en verdiepen vinden zij erg belangrijk, naast het geven van meer ruimte om op een andere manier de lesstof eigen maken. Daarbij geven ze aan dat leerkrachten soms minder makkelijk durven los te laten, omdat de leerkrachten de controle willen houden. Ook het kijken naar de talenten bij kinderen wordt belangrijk gevonden. Dit geldt

volgens sommige ouders niet alleen voor meer- of hoogbegaafde kinderen. Ouders zien verdere verbeteringen van het basisonderwijs vooral in het verrijken en verbreden van het aanbod, door gastlessen, een bovenschoolse plusklas of op iedere school, een plusvoorziening als plus-in-de-klas, activiteiten buiten school en aangepaste projecten.

Er wordt aangegeven dat groepsdoorbrekend werken een mogelijke oplossing kan zijn voor scholen om het op een andere manier te organiseren voor kinderen binnen het onderwijs. Ook het eerder scheiden van groepen op basis van verschillende einddoelen wordt als oplossing aangedragen.

De voorbereiding op het VO, met name het leren plannen van huiswerk, wordt als een belangrijk aandachtspunt gezien. Het contact tussen het PO en VO mag ook intensiever, om een betere overgang te realiseren. Ouders geven aan dat de mogelijkheid tot extra uitdaging door bijvoorbeeld al leerstof van het VO te volgen, of al lessen op het VO te volgen, het onderwijs zou verrijken. De mogelijkheid van het meelopen op het VO ontbrak afgelopen schooljaar door de Coronamaatregelen. Deze mogelijkheid wordt wel als waardevol gezien door ouders.

Leerkrachten PO

Ongeveer vier op de tien van de leerkrachten PO geeft aan dat zij behoefte hebben aan het uitbreiden van hun kennis met betrekking tot meer- en hoogbegaafdheid. Daarbij wordt aangegeven dat good practice, een leerkring, maar ook het borgen en bijstellen van gemaakte afspraken belangrijk zijn voor hen. Ook zou een laagdrempelig vragenuurtje een mogelijke oplossing kunnen zijn. Sommige leerkrachten geven aan dat het ontbreken van tijd en personeel om de ondersteuning uit te voeren, ervoor zorgt dat deze kinderen niet de ondersteuning krijgen die zij nodig hebben. Als oplossing wordt het clusteren van kinderen aangedragen, oftewel een bovenschoolse plusklas. Bij het aanbod in materiaal wordt gekeken naar mogelijkheden voor digitaal adaptief materiaal en projectmatig werken.

Intern begeleiders PO

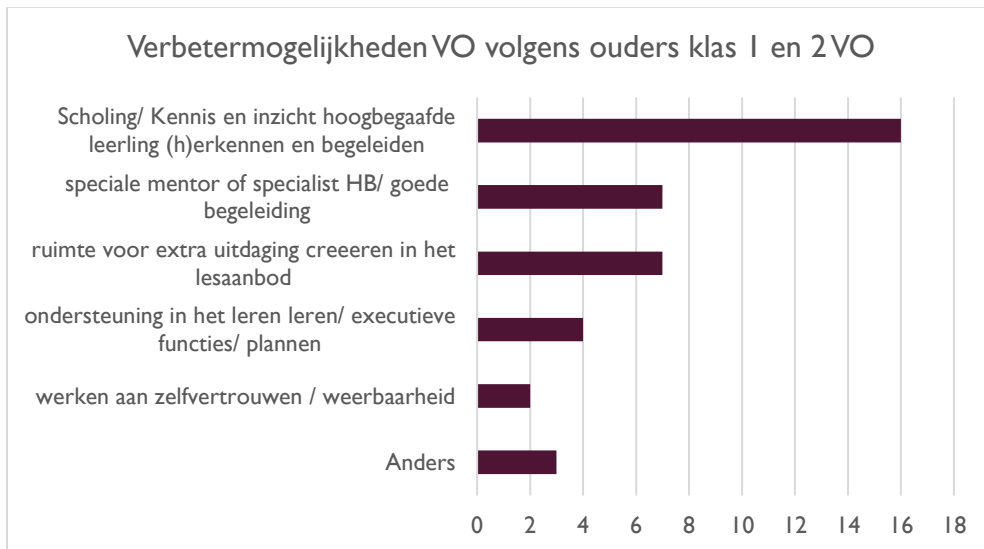
Meer dan de helft van de IB-ers geeft aan dat het vergroten van de kennis over hoogbegaafdheid een belangrijke verbetermogelijkheid is. Daarbij wordt aangegeven dat het vooral ook praktisch dient te zijn voor de leerkrachten. Daarnaast wordt er soms de voorwaarde aan gekoppeld om meer tijd of personeel vrij te maken om de begeleiding van de meer- en hoogbegaafde kinderen uit te voeren. De IB-ers stellen dat leernetwerken, collegiale consultatie binnen scholen en tussen scholen en samenwerken met het voortgezet onderwijs opties zijn om de kennis te vergroten bij de leerkrachten. Soms wordt aangegeven dat het versterken van het klassenmanagement bij leerkrachten helpend kan zijn. Daarnaast worden er ook andere verbetermogelijkheden genoemd, zoals psycho-educatie, scholing van leerkrachten op het voortgezet onderwijs, meer aandacht voor sociaal emotionele ontwikkeling, clusteren van kinderen en vroeger signaleren met een goed plan van aanpak.

Docenten VO

De vraag naar verbetermogelijkheden PO is ook voorgelegd aan docenten VO. De respons was al gering en deze vraag wordt door de helft niet beantwoord. Twee respondenten geven aan dat er scholing en voorlichting nodig is. Eén respondent geeft aan dat klassenassistenten het onderwijs aan (hoog-)begaafde leerlingen verbeteren. Een andere respondent geeft aan dat er meer aandacht en ondersteuning voor deze leerlingen nodig is, maar licht dit niet verder toe. Tenslotte wordt door een respondent in het VO aangegeven dat er te weinig wordt gedaan om leerstof goed te automatiseren. Het is te weinig geoefend en ingesleten.

Verbetermogelijkheden in het VO

Ouders VO

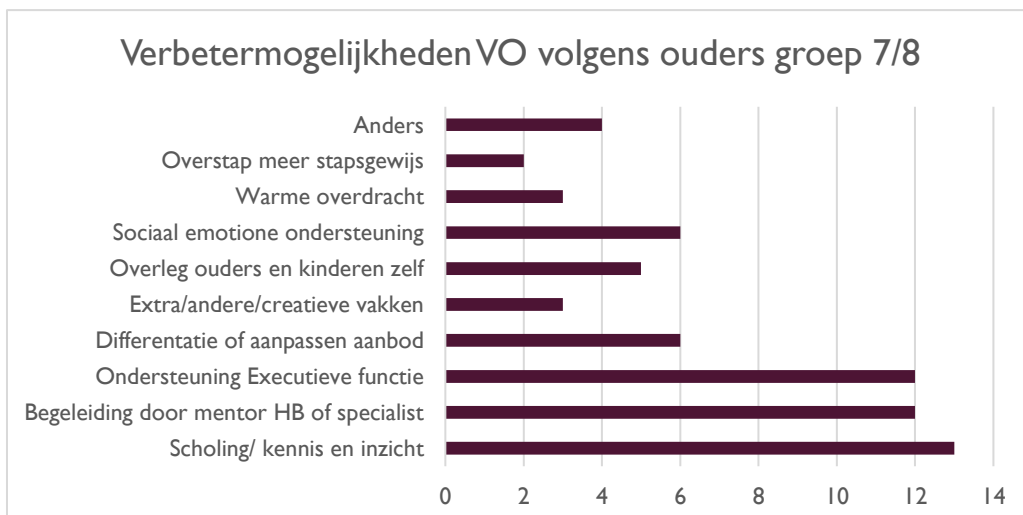

Als verbetermogelijkheden richting het VO wordt door de ouders ook scholing en vergroten van kennis over het herkennen, erkennen en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen genoemd. Daarbij geven de ouders wel een verschuiving aan in wat ze van de docenten verwachten, nu het kind ouder is en ook zijn/haar plek in de maatschappij moet gaan vinden.

Ook ondersteuning in het leren leren, executieve functies en het leren plannen komt in het VO terug. Daarnaast zien ouders verbetermogelijkheden door te werken met een speciale mentor of specialist hoogbegaafdheid, die regelmatig individuele gesprekken heeft met de leerlingen en die docenten kan ondersteunen. Tenslotte worden het creëren van de mogelijkheid voor uitdaging en het werken aan het zelfvertrouwen/de weerbaarheid door enkele ouders genoemd.

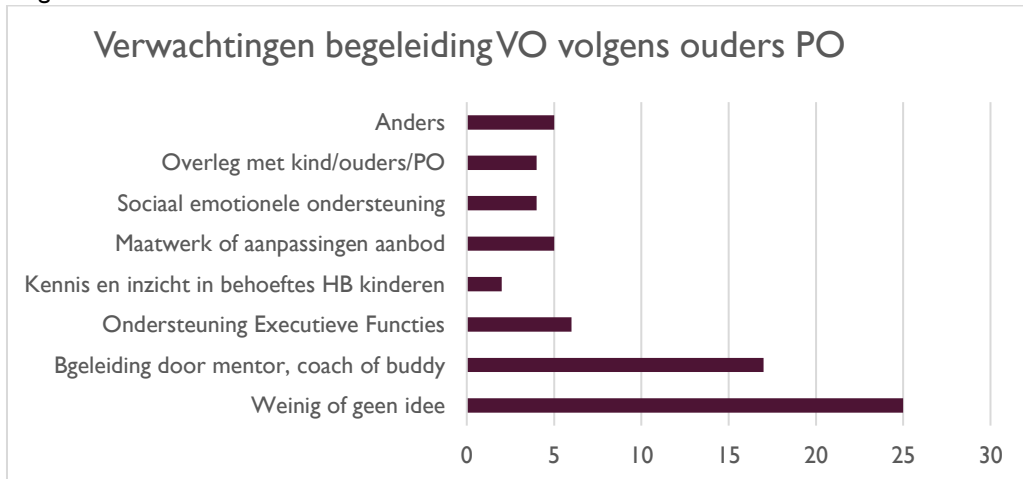
Uitgesplitst naar de drie VO scholen in ons samenwerkingsverband die een HAVO/VWO niveau aanbieden, blijkt dat als verbetermogelijkheid bij het d'Oultremont College vaak een vast aanspreekpunt/ speciale mentor HB leerlingen genoemd wordt, terwijl deze aanwezig is in de school. Blijkbaar is dit niet bij alle ouders bekend. Bij het Mollercollege wordt relatief vaak het aanbieden van extra lessen/prikkelende leerstof buiten het gangbare curriculum genoemd en bij het Willem van Oranje College wordt vooral gerichte aandacht voor en kennis over hoogbegaafde leerlingen genoemd als verbeterpunt.

Ouders PO

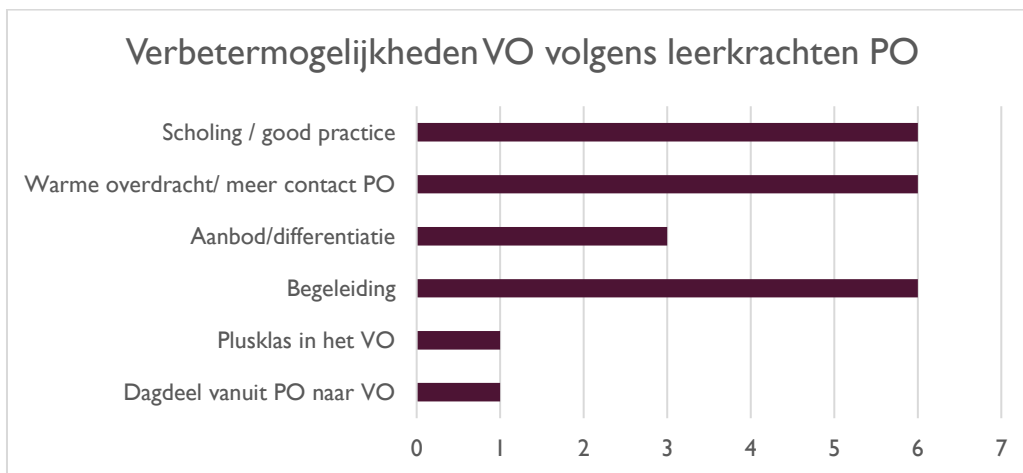

Het herkennen, erkennen en begeleiden van hoogbegaafde leerlingen vinden deze ouders erg belangrijk. Ook het zien van het individuele kind en samen met het kind en/of ouders, afstemmen op wat het kind nodig heeft, kan het voortgezet onderwijs helpen deze kinderen beter te begrijpen en dus te begeleiden. Daarnaast verwacht een groep ouders dat hun kind minder problemen zal ervaren, doordat de kinderen in een homogene groep zitten en op hun niveau onderwijs aangeboden krijgen. Tenslotte geven een aantal ouders aan nog niet te kunnen inschatten wat hun kind op het voortgezet onderwijs nodig heeft.

De verwachtingen van ouders ten aanzien van begeleiding van hun kind op het voortgezet onderwijs zijn als volgt:

Leerkrachten PO

De leerkrachten van het primair onderwijs geven aan dat er veel verbetermogelijkheden in het VO aan (hoog)begaafde leerlingen liggen in de warme overdracht en eventuele contactmomenten met het primair onderwijs na de overdracht. Men denkt dat er met de informatie uit het primair onderwijs beter afgestemd kan worden op de behoeften van de leerlingen. Men heeft de indruk dat de informatie nu te weinig bij de docenten terecht komt. Scholing is ook volgens de leerkrachten PO in het VO nodig. De docenten hebben kennis nodig over de kenmerken van hoogbegaafde leerlingen en hun onderwijsbehoeften om het onderwijs goed af te kunnen stemmen. Daarbij is persoonlijke begeleiding en differentiatie in het aanbod gewenst.

Intern begeleiders

Er zijn 4 IB-ers die aangeven dat zij te weinig kennis hebben over het voortgezet onderwijs om aan te kunnen geven welke verbetermogelijkheden er voor het voortgezet onderwijs zijn. Daarnaast zijn er 5 IB-ers die aan hebben gegeven dat wat voor het primair onderwijs geldt ook voor het voortgezet onderwijs geldt. Wat vooral duidelijk wordt is dat het belangrijk is dat het voortgezet onderwijs begrip en ondersteuning biedt aan deze kinderen. Daarbij kunnen aanpassingen in het aanbod een mogelijke oplossing zijn. Dan is het wel belangrijk dat

het niet méér maar ánder aanbod is. Verder wordt de samenwerking tussen PO en VO aangehaald als verbeterpunt. De warme overdracht wordt genoemd, maar ook korte lijntjes met ouders en leerlingen en clusteren van leerlingen op het VO zijn voorbeelden van wat verbeterd kan worden. Ook wordt een tussenvoorziening genoemd als mogelijke oplossing voor meer- en/of hoogbegaafde kinderen.

Docenten VO

Vier van de tien docenten geven geen antwoord op de vraag welke verbetermogelijkheden zij zien voor het VO aan (hoog)begaafde leerlingen. Twee docenten geven aan dat scholing gewenst is op dit vlak. De overige reacties zijn:

- Kleinere klassen of de inzet van klassenassistenten;
- De inzet van goed gekwalificeerde vakdocenten die leerlingen kunnen inspireren;
- Ondersteuning bieden als in het PO, maatwerkprogramma's/verdiepingsprogramma's;
- Vooral communicatief, dus dat de informatie die het PO heeft ook bij de vakdocenten komt.

Tussenvoorziening in het VO

Ouders VO

28 van de 60 ouders met een kind in het VO die de enquête hebben ingevuld, denken dat hun kind baat zou hebben gehad bij een tussenvoorziening als een tussenjaar, tienercollege 10-14 of een parallelprogramma. In totaal geven 24 ouders aan dat hun kind een extra ondersteuningsbehoefte heeft. Bij 10 van deze leerlingen zou een tussenvoorziening volgens ouders geen baat hebben gehad. Het gaat daarbij veelal om leerlingen waarbij er sprake is van een problematiek naast de hoogbegaafdheid, zoals een leerstoornis of gedragsstoornis. Bij 14 van de 24 leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte zou een tussenvoorziening wel baat hebben gehad volgens ouders. Bij deze leerlingen is sprake van concentratieproblemen/prikkelgevoeligheid, perfectionisme/faalangst, erg jong/ versnelde leerling, hooggevoeligheid of onvoldoende ontwikkelde executieve functies. Meestal is er sprake van een combinatie van enkele van deze problemen.

14 leerlingen waarvan de ouders aangeven dat extra ondersteuning niet nodig is in de huidige situatie, zouden volgens ouders wel baat hebben gehad bij een tussenvoorziening.

Ouders PO

Een groot gedeelte van de ouders, namelijk 61 van de 97, heeft geen antwoord gegeven op de vraag of hun kind gebaat is bij een tussenvoorziening. Nader onderzoek naar de reden waarom zij geen antwoord hierop hebben gegeven zou inzicht kunnen geven of zij kennis hebben over deze tussenvoorzieningen en dan mogelijk een betere inschatting kunnen maken of deze voorziening passend dan wel noodzakelijk is voor hun kind. Van de 36 ouders die wel antwoord hebben gegeven, denken er 25 dat hun kind gebaat is bij een tussenvoorziening (te denken valt aan een tussenjaar, tienercollege 10-14 of een parallelprogramma).

Leerkrachten PO

De leerkrachten is gevraagd of de leerlingen gebaat zouden zijn bij een tussenvoorziening. Er wordt aangegeven dat 41 leerlingen (van de 177 meer- en hoogbegaafde leerlingen) wel baat zouden hebben hierbij. Voor 25 leerlingen waarvan wel verwacht wordt dat extra ondersteuning nodig is, wordt aangegeven dat zij geen baat hebben bij een tussenvoorziening.

Intern Begeleiders PO

De intern begeleiders geven aan dat er in totaal 287 meer- en hoogbegaafde leerlingen in groep 7 en 8 zijn. Daarvan hebben er 117 extra ondersteuning nodig in het voortgezet onderwijs. 53 leerlingen van deze groep zouden baat kunnen hebben bij een tussenvoorziening, volgens de intern begeleiders die de enquête hebben ingevuld.

Docenten VO

De docenten VO geven aan dat 5 van de 23 leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, baat zouden hebben bij een tussenvoorziening. De redenen waarom men denkt dat leerlingen geen baat hebben bij een tussenvoorziening, variëren van het niet bekend zijn met een tussenvoorziening en wat dit inhoudt tot het niet wenselijk/nodig te vinden de leerlingen buiten het reguliere aanbod te plaatsen.

Conclusie

Bovenstaand onderzoek is uitgevoerd om meer zicht te krijgen op de ondersteuningsbehoeften van (hoog-)begaafde leerlingen bij de overstap van het PO naar het VO, de verbetermogelijkheden die er liggen in PO en VO en de mate waarin een tussenvoorziening een meerwaarde heeft bij de overgang van PO naar VO.

De belangrijkste gebieden waarop ondersteuning in het VO nodig is volgens alle groepen respondenten, zijn de ontwikkeling van executieve functies, hooggevoeligheid, concentratieproblematiek/prikkelgevoeligheid en perfectionisme/faalangst.

Verbeterpunten voor het PO liggen vooral op het gebied van het vergroten van de kennis en vaardigheden bij de leerkrachten. Daarbij wordt aangegeven dat er grote verschillen worden waargenomen in niveau. De kennis over signalering en de zijnskenmerken van hoogbegaafde leerlingen, de erkenning van hun behoeften, de vaardigheid in het compacten en verrijken blijven de belangrijkste aandachtspunten.

Deze verbeterpunten zien we ook in het VO. Ook hier wordt scholing, het verhogen van de kennis van de VO-docent over de zijnskenmerken van de (hoog-)begaafde leerling en de begeleidingsbehoeften als belangrijkste aspect genoemd. De ouders geven aan dat ze ook hier de erkenning van de onderwijsbehoeften missen. Specialist HB zijn aanwezig in het VO, maar voor ouders en leerlingen is dit blijkbaar niet altijd bekend. Het contact met het PO in het eerste jaar VO is een verbeterpunt. Het moet een gewoonte worden bij vragen de telefoon ter hand te nemen en de leerkracht groep 8 om informatie te vragen.

Van alle groepen respondenten geeft men aan dat er een groep leerlingen is die gebaat is bij een tussenvoorziening. De groep varieert van een kwart tot de helft van de (hoog-)begaafde leerlingen met een ondersteuningsbehoefte. Omdat de absolute aantallen van de respondenten nogal variëren, is het moeilijk om verdere conclusies te trekken. Als men uitgaat van wat ouders aangeven en leerkrachten/intern begeleiders PO, dan is er een ruime groep mee te vullen.

Er hebben erg weinig docenten vanuit het VO gereageerd op de enquête. Hierdoor is het niet zo goed mogelijk om de visie vanuit het VO goed mee te nemen in deze conclusie. Verdere gesprekken om informatie te verzamelen binnen het VO is dan ook zeer wenselijk.

Aanbevelingen

PO

Scholing door middel van Masterclasses heeft de afgelopen jaren veel plaatsgevonden. Dit blijkt echter niet de manier om alle leerkrachten goed te bereiken, omdat deelname vrijwillig is en men vooral geïnteresseerden treft op deze bijeenkomsten. Het is de besturen aan te bevelen de aandacht te richten op teamscholing en het onderwijs aan begaafde leerlingen expliciet met beredeneerd aanbod op te laten nemen in het schoolbeleid.

VO

De ondersteuning van concentratieproblematiek, perfectionisme/faalangst en EF komen wel aan de orde, in de basisondersteuning en in begeleidingslessen/ groepen. Hooggevoeligheid is een onderwerp waar verder naar gekeken moet worden in het kader van het zijnsluit.

Scholing van VO-docenten door schoolbrede masterclasses, gericht op de kennis over de zijnskenmerken van hoogbegaafde leerlingen, de erkenning van hun behoeften en de mogelijkheden om dit in de basis op te nemen wordt aanbevolen.

We bevelen aan verschillende contactmomenten met het PO te organiseren om niet alleen tijdens de overdracht, maar ook op andere momenten in het jaar het contact te leggen over de ontwikkeling van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Het meest wenselijke zou zijn, dat de docenten of mentoren gemakkelijker contact zoeken met leerkrachten groep 8 bij vragen over een leerling. Waarschijnlijk helpen enkele georganiseerde contactmomenten om dit in gang te zetten.

Een tussenvoorziening in het VO

Is een tussenvoorziening voor deze leerlingen wenselijk en realiseerbaar?

Gezien de reacties van de respondenten lijkt een tussenvoorziening wenselijk en zijn de aantallen zo groot dat er een groep te realiseren moet zijn. Het is zaak dit verder uit te gaan zoeken met ronde tafelgesprekken om zicht te krijgen op welke vorm van tussenvoorziening. Wat verwacht men er precies van? Wat is de meerwaarde ten opzichte van hetgeen het VO nu kan bieden? Ook kan het zinvol zijn om bij VO scholen met een tussenvoorziening na te vragen waarom men deze keuze heeft gemaakt en wat de voor- en nadelen zijn. Nu is ook het moment gekomen om in de stuurgroep VO verder te gaan met dit onderwerp en om na te gaan of er een VO-school is die wil investeren in de opzet van een dergelijke groep.

Tot slot

Met de opzet van dit onderzoek zijn goede contacten gelegd tussen het PO en VO. Een zeer wenselijke ontwikkeling die wat ons betreft nog veel verder uitgebreid kan worden. Er valt veel van elkaar te leren en de kunstmatige scheiding PO en VO dient voor de leerlingen een veel minder grote kloof te worden. Laten we daar vooral aan blijven werken.

Bijlage I Placemat visie onderwijs hoogbegaafde leerlingen van de besturen PO in SWV LHA

"We willen de uniciteit versterken van de (hoog)begaafde leerling voor een duurzame positionering in de maatschappij."

Huidige Voorzieningen:

- Voltijds onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen vanaf groep 4 bij Linus-onderwijs;
- Voltijds onderwijs aan leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong groep 1 t/m 3 bij C@vin;
- Plus-in-de-Klas: op de helft van de Scalascholen is nu een eigen plus-groep opgericht waar de leerlingen vanaf groep 5 een uur per week optrekken met gelijkgestemden. Het uitwerken van taken en de verdere instructie gebeurt door de groepsleerkracht van de eigen groep. De leerkrachten worden ondersteund door de leerkracht van Plus-in-de-Klas en de Plus-in-de-Klas coaches;
- Diverse workshops ontrent het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen in de Scala-academie.

In de nabije toekomst:

- Het implementeren van Plus-in-de-Klas op de andere Scalascholen;
- Het ontwikkelen van een passend aanbod voor de leerlingen van groep 1 tot en met 4 op alle reguliere scholen.

"Leerlingen hebben behoefte aan samenwerken met gelijkgestemden en hebben meer uitdaging nodig om aan hun onderwijsbehoeften tegemoet te komen."

Huidige voorzieningen:

- Verrijkings- en verdiepiingslesstof via Levelwerk;
- Op de meeste scholen is een plusklas, leerlingen van kleine scholen kunnen deelnemen aan een plusklas van een grotere school;
- Bovenschoolse talentgroep waar leerlingen 1 dag per week naartoe kunnen;
- Teamscholingen door Novilo

"We zorgen zoveel mogelijk voor een passend aanbod in de eigen groep d.m.v. compacten, verkorte instructie en verrijking. De plusgroep en bovenschoolse plusklas zijn aanvullend."

Huidige voorzieningen:

- Compacten en verrijken in de groep;
- Een plusgroep op school voor 1 dagdeel;
- Een bovenschoolse plusklas.

"Elke leerling kan zijn of haar potentieel ontwikkelen, ofwel: gelijke kansen door gelijk onderwijs. Binnen onze scholen is er ruimte voor een aangepast aanbod in de groep of in een speciale onderwijssetting, passend bij de leerbehoefte van de (hoog)begaafde leerling."

Huidige voorzieningen:

- Een passend aanbod in de groep, ondersteund door een interne plusklas of de inzet van team-teaching;
- HB-specialisten die de leerkracht ondersteunen om tot een passend aanbod te komen;
- Voltijd onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen vanaf groep 4 bij Linus-Driessen;
- Voltijd onderwijs aan leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong voor groep 1 t/m 3 bij 1.2-DRIESEN;

Huidige voorzieningen:

- Talentschool De Alngaard heeft twee stamgroepen voor hoogbegaafde kinderen (voltijds-HB onderwijs, middenbouw en bovenbouw);
- Leerlingen binnen SOOLVA kunnen gebruik maken van de instructiedag.

In de nabije toekomst:

- Het HB-onderwijs wordt uitgebreid naar de onderbouw;
- Meer samenwerking met VO-scholen.

"Alle leerlingen inclusief (hoog)begaafde leerlingen en leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben recht op passend onderwijs."

Huidige voorzieningen:

- Voor groep 1 t/m 4: verrijkings- en verdiepiingsmaterialen;
- Voor groep 5 t/m 8: een plusklasvoorziening.

In de nabije toekomst:

- Uitbreiding Plusklas met leerlingen uit groep 1 t/m 4;
- Uitbreiden kennis van de leerkrachten over deze doelgroep;
- Meer materialen voor leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong in groep 1-2.

"Inclusie binnen het onderwijs. Kinderen moeten leren omgaan met hun eigen sterke kanten en minder ontwikkelde kanten. Insteken op uitdagend werk om cognitieve stimuleren en om sociaal-emotioneel leren en taakwerkhouding te verbeteren."

Huidige voorzieningen:

- Talentcoördinator en werkgroep hoogbegaafdheid ter verbetering van het HB-onderwijs op de Vlechter;
- Professionalisering op het gebied van hoogbegaafdheid.
- Verrijkend en verdiepend materiaal, zoals bijvoorbeeld technietorens.

"Op onze school krijgen de (hoog)begaafde leerlingen een zoveel als mogelijk passend leerstofaanbod. Passend bij de kinderen, de groep en de leerkracht."

Huidige voorzieningen:

- Verrijkings- en verdiepiingslesstof via Levelwerk;
- Plusgroep intern vanaf groep 4, een middag per week;
- Spellen (ter uitdaging en versterken executieve functies)

In de nabije toekomst:

- Het inzetten van verrijkings- en verdiepiingsstof in groep 1 en 2;
- Een plusgroep voor de leerlingen uit groep 1, 2 en 3.

"De scholen van Leerrijk geven onderwijs, passend bij de leerlingen van nu. We vinden het belangrijk dat kinderen de gelegenheid krijgen hun talenten en mogelijkheden zo goed mogelijk te ontdekken en te ontwikkelen. Dit geldt zowel voor de cognitieve als voor de sociale talenten, maar ook voor creatief denken, probleemoplossend werken en kunnen reflecteren."

Huidige voorzieningen:

- Op alle scholen is een talentcoördinator, die zorgt voor kennisoverdracht naar het team en meedenkt over het beleid op dit terrein;
- De scholen compacten en verrijken in alle klassen;
- Op veel scholen is een plusgroep waar ontwikkelingsgelijken elkaar kunnen ontmoeten;
- Er zijn meerdere bovenschoolse plusklassen (Breinrijk) vanaf groep 5
- Er is een samenwerking met het Mollercollege voor de leerlingen van groep 8;
- De expertise van Breinrijk wordt gedeeld met de andere scholen;
- Er wordt veel ingezet op kennisvergroting van de leerkrachten.

In de nabije toekomst:

- Breinrijk voor groep 4
- Het ontwikkelen van een passend aanbod voor leerlingen groep 1 t/m 3

"Geïntegreerd waar mogelijk, specifiek waar nodig"

met als doel alle kinderen, en dus ook de hoogbegaafde leerling, te leren leren, leren denken en leren leven.

Huidige voorzieningen:

- 3 bovenschoolse plusklassen. Het uitgangspunt is dat deze groepen vanaf 2022-2023 overbodig zijn, omdat het onderwijs op de eigen school (thuisnabij) passend is;
- Compacten en verrijken in de groep en eventueel in de plusgroep binnen de school;
- Op iedere school is een talentcoördinator die zorgt voor coördinatie, monitoring en kennisoverdracht en die meedenkt over het schoolbeleid op dit terrein.
- Ambulant begeleider op bestuursniveau die ondersteunt bij de transitie van bovenschoolse plusklassen naar passend aanbod in de klas en op school.

In de nabije toekomst:

- Is Plus-in-de-Klas en, daar waar van toepassing, Plus-in-de-School op elke bravooschool geïmplementeerd (groep 1 t/m 8);
- Kan een hoogbegaafde leerling ontwikkelingsgelijken van andere scholen (mogelijk digitaal) ontmoeten;